

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

2012-11-05
1 (14)
Dnr 73-2012:623

Redovisning av uppdrag att föreslå hur skolor kan stödjas i att kartlägga och följa upp nyanlända elevers kunskaper

Dnr U2012/2890/S

Härmed redovisas uppdraget att föreslå hur skolor kan stödjas i att kartlägga och följa upp nyanlända elevers kunskaper givet i särskild ordning för budgetåret 2012.

Sammanfattning

Skolverket har som en del i utredningen bjudit in till ett flertal samråd där myndigheter, organisationer och lärare deltagit. Särskilt angeläget är det att alla skolans ämnen ingår och möjliggör en kartläggning av elevens kunskaper. Det handlar om alla elevers rätt till undervisning så att de kan utvecklas så långt som möjligt. Det kartläggningsmaterial som tas fram kan inte ensamt utgöra underlag för att placera en elev i en viss årskurs eftersom även hänsyn behöver tas till bland annat elevens sociala mognad och tidigare skolerfarenhet när elevens skolgång planeras.

Det kartläggningsmaterial som Skolverket föreslår används i ett tidigt skede av elevens utbildning och resulterar i en kunskapsprofil som kan ligga till grund för den fortsatta planeringen av elevens skolgång. Skolverket föreslår att materialet inledningsvis utvecklas för grundskolans ämnen eftersom ett sådant material i valda delar även kan användas i gymnasial utbildning. Det bedömningsmaterial i svenska som Skolverket föreslår är dels tänkt att följa elevernas språkliga utveckling, dels relatera till kunskapskraven för årskurs 3, 6 och 9 i grundskolan samt kurs 1, 2, och 3 i gymnasial utbildning.

För att nå ett så gott resultat som möjligt med materialen ser Skolverket behov av att inte enbart planera för materialens spridning utan att också planera för en aktiv implementering via huvudmännen.

Uppdraget

Skolverket har fått i uppdrag av regeringen att utreda och föreslå hur ett kartläggningsmaterial och ett särskilt bedömningsmaterial i svenska kan utformas för att stödja och följa upp nyanlända elevers kunskaper. I uppdraget ingår att bedöma för vilka åldrar och skolformer som kartläggnings- och bedömningsmaterialen bör utvecklas. Vidare har Skolverket fått i uppdrag att överväga i vilka ämnen som kartläggningsmaterialet bör utvecklas. I uppdraget ingår även att överväga och föreslå hur materialet kan spridas till skolor och hur användningen av materialet kan följas upp.

1 Utredning

I utredningen har samråd utgjort en viktig del. Skolverket har, utöver Nationellt centrum för svenska som andraspråk och Sveriges Kommuner och Landsting, samrått med myndigheter, organisationer och yrkesverksamma lärare (se bilaga 1) samt tagit del av studier och aktuell forskning kring ämnet. Utredningsarbetet har gett en förstärkt bild av det stora behovet av ett kartläggnings- och bedömningsmaterial men också synliggjort komplexiteten i mottagandet av nyanlända elever.

Det är tydligt att huvudmannens roll är särskilt viktig för ett lyckat resultat vid mottagandet av nyanlända elever i skolan. Skolverkets erfarenheter av fortbildningsinsatser visar på huvudmannens viktiga roll för att insatser i skolan ska ge effekt. Skolinspektionens rapport¹ visar dock på att arbetet med nyanlända elever ofta blir enskilda lärares eller rektorers ansvar. För att insatserna kring implementering ska komma till sin rätt förutsätter det även att huvudmannen planerar för och ger utrymme för att rektorer och lärare ges möjlighet att bli förtrogna med kartläggnings- och bedömningsmaterialet.

På många skolor och i många kommuner tar man idag fram egna material av varierande djup och omfattning för att kartlägga nyanlända elevers kunskaper och tidigare skolerfarenhet.

I samrådet betonas att samverkan mellan modersmåslärare och ämneslärare är viktigt för att ett kartläggningsmaterial ska bli välfungerande. Det framkommer även ett behov av fortbildning för modersmåslärare i skolans ämnen samt fortbildning i språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för ämneslärare. Båda dessa insatser är angelägna för att resultaten av en kartläggning ska kunna användas på bästa sätt.

Två olika material

I följande redovisning beskrivs kartläggningsmaterial och bedömningsmaterial i svenska var för sig. De två materialen har olika användningsområden och förutsättningarna för att ta fram ett komplett material ser olika ut. Ett kartläggningsmaterial innehåller flera ämnen och är tänkt att användas initialt i mottagandet av nyanlända elever. Kartläggningsmaterialet behöver tas fram över en längre tid och uppdateras och kompletteras kontinuerligt. Bedömningsmaterialet i svenska däremot ska följa upp elevens kunskapsutveckling i ett ämne och behöver tillgängliggöras som en helhet. För att kunna följa upp kunskapsutvecklingen behöver materialet när det når skolorna vara komplett med uppgifter för att stämma av förmågor i olika årskurser och kurser i enlighet med vad som framgår av kurs- och ämnesplaner samt den kunskap som finns om språkutveckling i svenska som andraspråk. Anledningen till att materialen redovisas separat är alltså en följd av praktiska överväganden. Skolverket menar att kartläggning av ämneskunskaper och att följa utvecklingen i svenska kompletterar varandra i arbetet med att stödja elevernas utveckling.

¹ Skolinspektionen. Utbildning för nyanlända elever – rätten till en god utbildning i en trygg miljö. Övergripande granskningsrapport 2009:3.

1.1 Kartläggningsmaterial

Skolverket menar att alla skolämnen bör ingå i kartläggningsmaterialet för att på så sätt ge nyanlända elever samma möjlighet till en likvärdig utbildning i alla ämnen. Materialet behöver omfatta de kunskaper som olika elever har med sig in i den svenska skolan. Eftersom elever har olika erfarenheter och kunskaper är det viktigt att materialet synliggör kunskaper och möjliggör för elever att visa ämneskunskaper inom många olika områden. Kartläggningsmaterialet bör därför inte begränsas till ett urval av skolans ämnen. Kartläggningen bör inte heller begränsas till att endast omfatta tidigare skolerfarenheter eftersom elever kan ha erfarenheter och kunskaper från andra sammanhang än formell skolundervisning.

I forskningsöversikten Nyanlända och lärande² beskrivs hur en s.k. kritisk invandringsålder är nio år. Elever som kommer till skolan i årskurs 3 eller tidigare lyckas väl med att inhämta kunskaper jämfört med jämnåriga födda i Sverige. Behovet av ett kartläggningsmaterial är större för äldre grundskoleelever och gymnasieelever eftersom det där får störst betydelse för elevernas fortsatta skolgång och möjlighet till vidare studier eller för att komma ut i arbetslivet.

Materialet behöver kunna användas i ett sammanhang där modersmålslärare och studiehandledning på modersmålet finns att tillgå. I forskningsöversikten Nyanlända och lärande beskrivs vikten av undervisning i modersmålet och handledning på modersmålet för att elever ska kunna ”ge utlopp för de kunskaper de besitter, vilka annars inte kan uttryckas fullt ut på grund av otillräcklig svenska”³ Skolverket lyfter i forskningsöversikten Greppa språket⁴ fram didaktiska perspektiv som gynnar flerspråkiga elever och diskuterar modeller samt beprövad erfarenhet för bättre samverkan mellan lärare och elever.

Den bild som framkommit av samrådet och Skolinspektionens kvalitetsgranskning⁵ visar att det finns ett behov att beskriva hur skolerfarenheter kan se ut i olika länder och kulturer. Ett exempel på detta kan ges från matematiken där en elev kan visa kunskaper i multiplikation i en för eleven känd kontext men kanske inte om den uppgift eleven ställs inför är hämtad från den svenska skolkontexten. För att stödja lärarna i hur de på bästa sätt kan ta tillvara elevernas kunskaper bör det därför finnas ett avsnitt om hur skolgång och ämnesundervisning kan se ut i olika länder och kulturer men även hur kunskaper kan visas på olika sätt.

Europarådet har gett ut skrifter där man kartlagt vad som kännetecknar språket i vissa ämnen och vad deltagande i undervisningen i dessa ämnen ställer för krav på eleverna. Dessa sammanställningar är av mer övergripande karaktär och skulle kunna vara till hjälp när man lyfter fram de områden som ska kartläggas. Detta material kan utgöra en del av grunden för att ta fram ett kartläggningsmaterial som

² Bunar, Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan. Rapport 2010:6. Sid. 61 Vetenskapsrådet.

³ (Bunar, Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan. Rapport 2010:6. Sid. 85. Vetenskapsrådet.

⁴ Skolverket, Greppa språket (2011).

⁵ Skolinspektionen. Utbildning för nyanlända elever – rätten till en god utbildning i en trygg miljö. Övergripande granskningsrapport 2009:3.

ger information om vad eleven kan i förhållande till vad eleven behöver kunna för att följa undervisningen.

1.1.1 Kartläggningsmaterialets användning - utmaningar

Runt om i landet organiseras idag arbetet med nyanlända på många olika sätt. Genom de kontakter Skolverket har tagit med huvudmän i landet blir det tydligt att det ställs stora krav på materialets flexibilitet.

Ett flexibelt material

Det kartläggningsmaterial som tas fram bör vara flexibelt för att kunna användas oberoende av hur man lokalt valt att organisera mottagandet av nyanlända. Materialet ska kunna användas om man för första gången tar emot nyanlända elever eller om man sedan många år har erfarenhet av detta. Skolverket har tidigare beskrivit hur verksamheten med nyanlända organiseras i landet⁶. De sammanhang som ett kartläggningsmaterial kommer att användas i varierar mycket. Organisationen i kommuner ser olika ut liksom tillgången på modersmålslärare och vilka erfarenheter man har av att arbeta språk- och kunskapsutvecklande inom alla ämnen.

Hur materialet används och följs upp avgörs av ansvarig för kartläggningen och det ska vara möjligt att kunna välja ut de delar som behöver kartläggas närmare efter en första kontakt med eleven. I de fall där nyanlända elever efter en tid i till exempel förberedelseklass placeras i en klass blir det viktigt att denna övergång kan stödjas av materialet.

Materialet behöver innehålla olika format och uttrycksformer t.ex. samtal, bilder, elevuppgifter i både pappers- och digitalt format för att det ska kunna användas utifrån olika anordnares förutsättningar. Skolverkets erfarenhet av provkonstruktion visar på betydelsen av att uppgifter som elever ska lösa finns i en kontext som eleven är förtrogen med för att eleven ska kunna visa sin kunskap. Det innebär att materialet även ur denna aspekt behöver vara flexibelt och erbjuda uppgifter i varierande kontexter för att passa elever från olika länder och miljöer. Kartläggningsmaterialet kan också med fördel erbjudas i digital form.

Placering i årskurs?

Skolverkets bedömning är att det efterfrågade materialet kan utgöra en del av underlaget för rektorns beslut om placering i årskurs men avråder från att det ensamt används som ett sådant underlag. Kartläggningen är vägledande och tillsammans med underlag från modersmålslärare, ämneslärare och elevhälsan, utgör den underlag för rektorns beslut om placering i årskurs. I beslut om årskursplacering ingår i den samlade bilden av eleven också bland annat elevens sociala mognad och tidigare skolerfarenhet. Enligt skollagen ska alla barn och elever ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål⁷. Skolan behöver anpassa undervisningen för att möta elevens behov i stället för att placera en nyanländ elev tillsammans med elever som till exempel är avsevärt yngre. Materialet bör därför resultera i en kunskapsprofil för ele-

⁶ Skolverket, Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet. Rapport 2008:321.

⁷ 3 kap. 3 § skollagen 2010:800.

ven. Av kunskapsprofilen kan framgå elevens styrkor och områden som eleven behöver utveckla.

I gymnasial utbildning finns det möjlighet för eleven att få betyg på enstaka kurser utan att eleven genomgår provning⁸.

Översättning av materialet

En möjlig väg för att anpassa materialet till de största invandarspråken kan vara att arbeta med översättningar. En annan väg kan istället vara att ta tillvara den kompetens som finns hos modersmåslärare för genomförandet av kartläggningen. Om det i materialet förutsätts att det finns modersmåslärare eller tolk att tillgå för att genomföra kartläggningen kan detta medföra ökade kostnader för anordnarna av utbildningen. Fördelen är dock att de elever som deltar i kartläggningen inte lämnas ensamma med ett översatt material utan att kartläggningen genomförs tillsammans med en modersmåslärare och ämneslärare. Det viktiga med ett kartläggningsmaterial är att elevens visade kunskaper tas tillvara. Genomförandet av kartläggningen kommer närmare eleven genom att elevens eventuella frågor kan besvaras av modersmåsläraren och att analysen av resultaten kan ske i samverkan mellan modersmåslärare och ämneslärare.

I samrådet har det i och för sig framkommit önskemål om att vissa delar av materialet bör finnas på de största invandarspråken och att det snabbt ska kunna översättas till fler språk beroende på varifrån eleverna kommer. Ett önskemål är även att delar av materialet kan genomföras av eleven på egen hand på sitt eget starkaste språk eller det språk eleven fått undervisning i. Översättningar av ett kartläggningsmaterial är dock en grannlaga uppgift. Om materialet ska översättas blir det aktuellt att ta reda på vilka de vanligaste invandarspråken är. Detta kan variera över tid men också från kommun till kommun vilket medför att det kan bli svårt att avgöra vad som ska översättas och till vilka språk. Vidare kan det bli aktuellt att närmare undersöka vilka språkliga varieteter som materialet behöver översättas till för att det ska kunna fungera för användare från olika språkområden. Det finns också svårigheter i att få fram kvalificerade översättare på språkliga varieteter. Även om materialet är översatt kommer det att finnas behov av att en modersmåslärare eller tolk kan förmedla resultaten till en ämneslärare. Detta kan medföra ökade kostnader för huvudmännen för utbildningen. Men även tillgången på modersmåslärare och vilka språk som är aktuella kan variera över tid.

Översättning av elevuppgifter är ett kvalificerat åtagande. Det behöver kompletteras med en kvalitetssäkringsrutin så att det som uppgiften avser att pröva verkligen blir prövat även efter att översättningen är gjord. Eftersom behoven av översättningar kan variera över tid finns också ett behov av att på kort varsel kunna göra nya översättningar. Skolverkets erfarenhet kring översättning av material visar också på variation i översättningarnas kvalitet. Skolverket bedömer att en betydande del, av de av regeringen avsatta medlen, skulle behövas för att översätta materialet. Om översättningar ska genomföras medför det en begränsning av bredden i materialet i fråga om ämnesurval, åldersgrupper och skolformer. Skolverket bedömer att det är mer angeläget att skyndsamt utveckla ett material för att stödja

⁸ Gymnasieförordningen i 8 kap. 27 §.

den komplexa bedömningen av nyanlända elevers kunskaper än att i ett initialt skede avsätta medel för översättning. Skolverket avser dock att fortlöpande bedöma behovet av att översätta materialet.

1.2 Bedömningsmaterial i svenska

Ett bedömningsmaterial i svenska behöver kunna följa och stödja elevens språkutveckling över tid. Att följa och bedöma en elevs språkutveckling utifrån ett andraspråksperspektiv kräver en hög kompetens hos läraren. Inläringen av ett andraspråk sker med andra förutsättningar än inläring av ett modersmål. Faktorer som motivation, kognitiv mognad och tidigare språkerfarenheter är nödvändiga att känna till för lärare för att kunna skapa så goda förutsättningar som möjligt för elevens språkutveckling.

Det material som tas fram behöver utöver enskilda uppgifter även innehålla beskrivningar och underlag för hur läraren kan bedöma och följa upp elevens språkutveckling i den ordinarie undervisningen utifrån ett andraspråksperspektiv. Det kan innebära att beskrivningar av till exempel olika metoder för bedömning kan behöva ingå i materialet. Forskare i svenska som andraspråk redogör för olika modeller som beskriver språkutveckling i svenska som andraspråk⁹.

Bedömningen av elevens kunskaper och språkutveckling bör ingå som en naturlig del i undervisningen. Elevens behov, utifrån vad läraren sett i bedömningen, ska kunna påverka undervisningens utformning så att den på bästa sätt möter eleven där han/hon är. Vidare bör fokus i materialet vara hur långt eleverna har kommit i sin utveckling mot förstaspråksnivån. Bedömningen behöver utgå ifrån innehållsmässig och språklig komplexitet i det eleven uttrycker och inte enbart utifrån språklig korrekthet. Materialet behöver innehålla dels en teoretisk del om andraspråksinläring, dels en praktisk del med uppgifter och bedömningsanvisningar.

Skolverket har erfarenhet av att ta fram bedömningsstöd för grundskolan i svenska som också kan användas i svenska som andraspråk. Det nya bedömningsmaterial som tas fram för att följa nyanlända elevers utveckling i svenska kan kompletteras med urval från de bedömningsstöd som Skolverket tidigare utvecklat. Därmed finns det vinster för framtagningen av ett nytt material där innehåll från tidigare material kan återanvändas i vissa delar. Likaså kan den Europeiska Språkportfolion bidra till att eleven kan dokumentera sin språkutveckling i såväl svenska som i modersmålet och i andra främmande språk.

1.2.1 Utmaningar för ett bedömningsmaterial i svenska

Skolverket ser att den främsta utmaningen består i framtagningen av uppgifter som skiljer sig åt utifrån språknivå och samtidigt är åldersadekvata. En elev som är tidig i sin språkutveckling behöver få möta texter där innehållet är åldersadekvat för att på bästa sätt kunna visa sin kunskap. För att följa upp kunskapsutveckling i svenska kan materialet utgå från kurs- och ämnesplanerna eller vara framtaget i relation till Gemensam europeisk referensram för språk¹⁰. Störst användning för materialet får skolorna om det i första hand utgår från kurs- och ämnesplaner och de kunskaps-

⁹ Till exempel, Hyltenstam (1978), Abrahamsson & Bergman (2005), Håkansson & Mattsson (2010).

¹⁰ Skolverket, GERS (2009).

krav som finns i årskurs 3, 6, och 9 i grundskolan samt kurs 1, 2, och 3 i gymnasial utbildning. Samtidigt är det avgörande att materialet även kan ge underlag för den första tidens språkutveckling till exempel genom att relatera till den gemensamma europeiska referensramen.

Avgörande för framtagningen av materialet är också vilken av kurs- och ämnesplanen i svenska eller svenska som andraspråk som utgör grund för uppföljningen av kunskapsutvecklingen. I grundskolan skiljer sig kursplanen i svenska och svenska som andraspråk åt i årskurs 3 och 6 vad gäller centralt innehåll och kunskapskrav. I årskurs 9 finns inte några skillnader i kunskapskrav mellan de två ämnena. I gymnasial utbildning finns skillnader mellan ämnesplanerna i svenska och svenska som andraspråk för de tre kurserna både i centralt innehåll och i kunskapskrav.

2 Förslag

I följande avsnitt behandlas förslag till kartläggningsmaterial och förslag till bedömningsmaterial i svenska. Förslagen utgår från den beskrivning av identifierade utmaningar som presenteras i utredningsdelen (se avsnitt 1.1.1 och 1.2.1).

2.1 Kartläggningsmaterial

För att kartläggningen ska kunna bidra till att stödja elevernas kunskapsutveckling är kopplingen i materialet till de angivna kunskapskraven särskilt viktig. Det kartläggningsmaterial som här föreslås utgår därför från de årskurser där kunskapskrav finns för kursplaner i grundskolan och för kurser i gymnasial utbildning. Genom att utveckla ett kartläggningsmaterial vars bedömning utgår från kunskapskraven kommer uppgifterna att innehålla ett urval av centralt innehåll och förmågor som ingår i kurs- och ämnesplanerna.

Det är möjligt att istället utgå från övergripande ämneskunskaper eller specifika förmågor och inte koppla bedömningen till kunskapskraven. En sådan ingång skulle möjliggöra ett bredare material. Nackdelen är dock att kopplingen till kunskapskraven för olika årskursspann eller kurser i gymnasial utbildning riskerar att inte bli tydlig vilket skulle ge skolan ett mindre användbart underlag för att planera för elevernas fortsatta utbildning. Av den anledningen har Skolverket inte gått vidare med att utforma en sådan lösning.

2.1.1 Materialets struktur

Kartläggningen av elevens kunskaper inleds genom ett samtal med ett validerande syfte. Samtalet kan till exempel ske mellan modersmåls lärare eller tolk och elev. Syftet är att synliggöra vad eleven kan utifrån tidigare erfarenheter. I denna del ingår att uppmärksamma de kunskaper eleven har oavsett om kunskaperna är förvärvade i skolan eller på annat vis. I det inledande samtalet finns möjlighet att ta tillvara elevernas flerspråkighet vilket kan innebära att flera språk än modersmål kan vara aktuella för den enskilda eleven. Under samtalet ges eleven också möjlighet att läsa, skriva, berätta, resonera, argumentera eller åskådliggöra med hjälp av bilder, allt på elevens starkaste språk.

Beroende på vad det inledande samtalet visat, övergår kartläggningen till att elev och lärare använder de uppgifter som finns i kartläggningsmaterialet och som utgår

från kurs- och ämnesplanerna i de olika ämnena. Vilka ämnen och vilka kursplaner som kan bli aktuella att kartlägga närmare avgörs av vad som framkommit i det inledande samtalet. Resultaten från de områden och uppgifter som kartläggningen berört sammanställs i en kunskapsprofil för eleven. Denna kunskapsprofil kan sedan utgöra underlag för en framtidsytande planering av undervisningen. Skolverket har i stödmaterial beskrivit hur en ”kartläggning av elevens tidigare kunskaper är en förutsättning för att kunna göra en ändamålsenlig planering för elevens kunskapsutveckling, där utgångspunkten är varje elevs behov och förutsättningar”¹¹. Genom detta upplägg ges möjlighet för skolan att dels dokumentera elevens kunskaper, dels planera undervisningen.

2.1.2 Materialets omfattning

Skolverket föreslår att alla ämnen ingår i kartläggningsmaterialet med hänvisning till det resonemang som förs i avsnitt 1.1. Materialet kan omfatta alla ämnen för grundskolan, specialskolan och grundsärskolan. För gymnasial utbildning där ämnen är många fler kan materialet utformas för de gymnasiegemensamma ämnena. För övriga ämnen är det möjligt att utifrån en gruppering av ämnen tillhandahålla några exempel på hur skolan själv kan ordna uppgifter i vilka eleven får möjlighet att visa till exempel sitt handlag i ett ämne.

Följden av att alla ämnen ingår i kartläggningsmaterialet är att det behöver utvecklas löpande. I kartläggningsmaterialet ingår inte bedömning i ämnet svenska eftersom ett särskilt material för bedömning och uppföljning av nyanlända elevers kunskapsutveckling i svenska utformas.

2.1.3 Tidplan för materialet

I regeringens budgetproposition för 2013 framgår avsatta medel för uppdraget om kartläggning och uppföljning av nyanlända elevers kunskaper. Detta styr de prioriteringar som behöver göras av vilka delar av materialet som ska tas fram först men även i vilken omfattning underlag för kartläggning kan tas fram för varje ämne. Skolverket menar att alla ämnen bör ingå för att ge underlag för en likvärdig utbildning i alla ämnen. Ett material som omfattar alla obligatoriska skolformer samt gymnasial utbildning och gymnasiesärskolan behöver utvecklas kontinuerligt och kan inte färdigställas samtidigt för alla skolformer. Det medför att för att kunna tillhandahålla den ämnesbredd som föreslås kan kompletteringar av materialet behöva göras löpande även efter den initiala insatsen.

Skolverket föreslår att kartläggningsmaterial tas fram med början för grundskolans ämnen. Det finns särskilt två anledningar till detta. Forskning har visat att den så kallade kritiska invandringsåldern är nio år och att ju tidigare en kartläggning kan genomföras desto bättre är förutsättningarna att stödja elevernas utveckling över tid. Ett kartläggningsmaterial i grundskolan kan därför öka möjligheterna för eleverna att bli behöriga till gymnasial utbildning. En annan anledning är att ett material för grundskolan även kan användas som underlag vid kartläggning i gymnasial utbildning av grundläggande kunskaper i de gymnasiegemensamma ämnena. För detta syfte behöver dock materialet för grundskolan även innehålla uppgifter

¹¹ Skolverket, Att främja nyanlända elevers kunskapsutveckling – Med fokus på samverkan, organisation samt undervisningens utformning och innehåll (2012).

med ett åldersadekvat innehåll för äldre elever. Arbetet med framtagningen av materialet inleds under 2013 för att publiceras kontinuerligt. De ämnen i vilka nationella prov finns kan tidigare än andra ämnen färdigställas dock tidigast 2014. Övriga ämnen kan färdigställas tidigast hösten 2015. Breddning av materialet för att det även ska kunna användas i grundsärskolan genomförs löpande med start 2015. För gymnasiesärskolan kan det bli aktuellt att utifrån ämnesplanerna sammanställa ett särskilt material. Detta kan påbörjas tidigast 2017.

2.1.4 Materialets användning

Kartläggningsmaterialet utformas för att användas vid mottagandet av eleven i skolan och för att få syn på vad eleven kan här och nu. Efter kartläggningen följs den fortsatta kunskapsutvecklingen upp med hjälp av de bedömningsstöd som Skolverket tillhandahåller för ämnen i grundskola och gymnasial utbildning. En sådan avgränsning är nödvändig för att kunna ta fram ett kartläggningsmaterial inom angivna ramar. Det kartläggningsmaterial som tas fram bör vara flexibelt för att kunna användas oberoende av hur man lokalt valt att organisera mottagandet av nyanlända. Kartläggningsmaterialet behöver även innehålla en bredd i urval av områden och uppgifter i relation till kurs- och ämnesplaner.

Kartläggningsmaterialet bör finnas tillgängligt digitalt, till exempel genom Skolverkets bedömningsportal, för nedladdning samt innehålla exempel på elevuppgifter och bedömningsanvisningar. En digital lösning möjliggör flexibilitet och minskar kostnaderna för tryckning och distribution av material. Även med tanke på att materialet behöver utvecklas över tid finns vinster med att tillhandahålla ett digitalt material som kan utökas och revideras löpande.

Mot bakgrund av de beskrivna riskerna med att översätta materialet (se avsnitt 1.1.1) föreslår Skolverket att uppgifterna erbjuds på svenska och att kartläggningen sker i samverkan med modersmålslärare, ämneslärare, lärare i svenska som andraspråk och studiehandledning på modersmål alternativt auktoriserad tolk i samverkan med ämneslärare. Med kartläggningsmaterialet bör även följa information på olika språk som riktar sig till vårdnadshavare och elever. Syftet med denna information är att ge kunskap och förståelse för vad kartläggning innebär och vad kartläggningsmaterialet har för syfte samt vilken typ av uppgifter det består av.

2.1.5 Materialets avgränsning

Genom Skolverkets samråd har framkommit ett behov av en vidare kartläggning än i själva ämnena. Det kartläggningsmaterial och det bedömningsstöd som Skolverket avser att ta fram kommer inte att omfatta elevernas psykosociala situation eller ge underlag för bedömning om eleven har en funktionsnedsättning. Materialet ger inte heller underlag för att avgöra om en elev är i behov av särskilt stöd. För detta behöver resultaten från kartläggningen kompletteras med andra utredningar och observationer i skolan.

Det är rimligt att avgränsa kartläggningsmaterialet så att den första avstämningspunkten motsvarar kunskapskraven i årskurs 3. Behovet av kartläggning blir större ju äldre eleverna är och ju mer de har med sig från tidigare skola och erfarenheter när de kommer till Sverige.

2.1.6 Samverkan mellan lärare

I kartläggningen av elevernas kunskaper fyller modersmållärare, ämneslärare och eventuellt tolk viktiga funktioner. Ämneslärarens kunskap om ämnet och kursplanen är viktig för att kartläggningen ska bli rättvisande och för att läraren ska kunna ställa fördjupande frågor utifrån kursplanen. Modersmållärarens roll är viktig för att innehållet i kartläggningsmaterialet ska kunna användas på ett sådant sätt att elevens erfarenheter inom ämnet synliggörs på bästa sätt. Om man på skolan har studiehandledning på modersmålet utgör denna funktion en värdefull och viktig del i kartläggningen av elevens kunskaper. Tolkens uppgift blir viktig i de fall där modersmållärare saknas eller när ämnesläraren utifrån ämnet behöver stöd i kommunikation med eleven.

2.2 Bedömningsmaterial i svenska

För att ett bedömningsmaterial i svenska ska kunna följa en elevs kunskapsutveckling i svenska behöver materialet möjliggöra bedömningar av elevens läsning, hörförståelse, muntliga och skriftliga produktion och interaktion utifrån givna uppgifter och ett åldersadekvat innehåll. För att materialet ska kunna fungera för nyanlända elever i olika åldrar och samtidigt möjliggöra uppföljning av elevernas språkutveckling över tid behöver det bestå av uppgifter av olika svårighetsgrad och komplexitet för avstämningsstillfällen i årskurs 3, 6 och 9 i grundskolan samt kurs 1, 2 och 3 i gymnasieskolan.

Det bedömningsmaterial som tas fram bör vid de första bedömningstillfällena stödja bedömning av muntlig språkfärdighet. I materialet bör därför finnas underlag för samtal mellan lärare och elev eller mellan elever med närliggande kunskapsnivå. I en sådan situation kan eleven få visa vad hon/han kan i det svenska språket.

För att stödja lärarens bedömning av elevens utveckling i det svenska språket behöver materialet möjliggöra för läraren att genomföra språkliga analyser¹² samt bestå av bedömningsunderlag.

Tillsammans med bedömningsunderlaget finns motsvarande material för eleven där elev och lärare tillsammans kan markera framsteg och eleven därigenom får syn på sin egen utveckling och lärande.

Materialet relaterar till kursplanen i svenska alternativt svenska som andraspråk beroende på vad regeringens utredning, Uppdrag om utbildning av nyanlända elever (Dnr U2013/2834/SAM), visar och som redovisas till regeringen i december 2012.

Arbetet med framtagningen av bedömningsmaterial i svenska inleds under 2013 och utvecklas för grundskolan och gymnasial utbildning och kan tidigast vara slutfört hösten 2014. Materialet breddas för att även omfatta specialskolan, grundskolskolan och gymnasieskolan med start 2015.

¹² Håkansson & Mattsson, Bedömning av svenska som andraspråk (2010), Abrahamson & Bergman Tankarna springer före (2005).

2.3 Begränsningar för båda materialen

Omfattningen av det kartläggningsmaterial och bedömningsmaterial i svenska som tas fram begränsas på så vis att sameskolan inte ingår eftersom man där inte tar emot nyanlända elever. För ämnen i specialskolan kan kartläggningsmaterialet utgå ifrån det material som tas fram för grundskolan. Hur ett material kan se ut och tas fram för ämnet teckenspråk ser Skolverket ett behov av att utreda närmare när arbetet med att vidga grundskolans kartläggningsmaterial för att även inkludera specialskolan tar sin början.

Skolverket ser möjligheter att bredda delar i kartläggningsmaterialet så att det kan användas även för grundsärskolan och gymnasiesärskolan. Då erfarenheterna kring nyanlända i grundsärskolan och gymnasiesärskolan är mindre än för andra skolorformer behöver breddningen av kartläggningsmaterialet ske över en längre tidsperiod. Detta arbete kan påbörjas först efter att kartläggningsmaterial för grundskola och gymnasieskolan har påbörjats.

För bedömningsmaterialet i svenska för grundsärskolan och gymnasiesärskolan behöver Skolverket närmare undersöka huruvida ett särskilt material behöver tas fram eller om det går att använda det bedömningsmaterial som tas fram för grundskolan och för gymnasial utbildning.

2.4 Utnyttjandet av avsatta medel

Möjligheten att snabbt ta fram material med den flexibilitet och variation som krävs medför praktiska utmaningar. Beroende på när Skolverket nås av uppdraget behöver olika konstruktörer av material kontrakteras. Utprövningsgruppen är också mindre än vid till exempel konstruktion av nationella prov. Kraven på att uppgifterna kan användas i olika kulturella kontexter är stora vilket medför att materialet kommer att prövas ut i olika omgångar. Det kan medföra att Skolverket i ett initialt skede eventuellt inte kan utnyttja de avsatta medlen under 2013 och 2014. Kostnaderna för att ta fram material kvarstår dock. För att kunna ta fram ett kartläggningsmaterial som omfattar alla ämnen och för att på bästa sätt kunna stödja skolor i arbetet med att kartlägga nyanlända elevers kunskaper är det angeläget att eventuella outnyttjade medel kan flyttas över från ett år till nästa.

För att kunna utveckla it-stöd bör anläggningstillgångar finansieras med avsatta medel, vilket utgör ett undantag från 2 kap. 1 § kapitalförsörjningsförordningen (2011:210).

2.5 Implementering

Skolverket kommer vid årsskiftet inom projektetHandledning för lärande att ge ut ett stödmaterial för studiehandledning på modersmålet. Det materialet tillsammans med annat material utgivet av Skolverket¹³ kring nyanlända elever i skolan och det redan aviserade kartläggningsmaterialet samt handledning och konferenser kan ge ett samlat och relativt omfattande stöd till skolorna.

¹³Skolverket. Att främja nyanlända elevers kunskapsutveckling. 2012. Samt befintliga material som behandlar språk i alla ämnen se t.ex. http://www.skolverket.se/forskola-och-skola/gymnasieutbildning/informationsmaterial/utvecklingspaket/sprak-i-alla-amnen/sprak-i-alla-amnen-1.176668?l=sv_SE

2.5.1 Insatser på huvudmannanivå

Skolverkets utvärdering av olika nationella insatser i skolan visar att huvudmannen fyller en viktig funktion för att insatsen ska nå lärare och bli bestående samt få effekt. Även i forskningsöversikten Nyanlända och lärande slås fast att det för ”en framgångsrik verksamhet måste den röda tråden vara konsekvent och löpa från den nationella policynivån, via lokala skolstrukturer, in i klassrumspraktiker”¹⁴. Vid implementeringen av materialen kommer därför Skolverket att inledningsvis vända sig till huvudmannen.

2.5.2 Insatser för handledning

Skolverket ser behov av att initiera fortbildning av handledare som kan stödja modersmåsläraren och ämnesläraren vid användningen av kartläggningsmaterialet. Den handledning som ges behöver också kunna ge stöd i hur elevens visade kunskaper relaterar till kurs- och ämnesplaner samt hur man kan arbeta för att följa upp resultaten. För att stödja arbetet kring kartläggning av nyanlända elever kan handledare på regional eller lokal nivå behöva stödjas kontinuerligt.

Handledare kan till exempel vara kommunens pedagogiska planerare för mottagandet eller annan lokal eller regional pedagogisk resursperson som är väl förtrogen med mottagande och undervisning av nyanlända elever. Det löpande arbetet kan stödjas, så att en förtrogenhet skapas med kartläggningsmaterialet genom till exempel filmer som visar hur materialet kan användas. Dessa filmer ska kunna användas som material vid lokala fortbildningsinsatser för modersmåslärare och ämneslärare.

Skolverket avser därför att använda en del av de avsatta medlen till handledningsinsatser i samband med implementeringen av materialet.

2.5.3 Samverkan kring språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt

Skolverket ser också behov av att initiera och stödja en kontinuerlig fortbildning i språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för alla lärare som en del i uppföljningen efter att kartläggning skett av elevens kunskaper. Detta kan ske genom exempelvis stödmaterial och studiedagspaket som kan användas lokalt. Här ser Skolverket möjligheter till samverkan med den av regeringen aviserade satsningen på kompetensutveckling i svenska som andraspråk för lärare i svenska samt kurser för ämneslärare som undervisar elever med annat modersmål. Denna satsning ryms dock inte inom den ekonomiska ramen för framtagande av kartläggningsmaterial och bedömningsmaterial i svenska.

Anna Ekström
Generaldirektör

Beatrice Ciolek Laerum
Undervisningsråd

¹⁴ Bunar, Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan. Rapport 2010:6. Sid. 111. Vetenskapsrådet.

I ärendets slutliga handläggning har Camilla Asp, Ragnar Eliasson, Ann Charlotte Gunnarson, Tommy Lagergren, Ulrika Lindén, Eva Lindgren, Staffan Lundh samt Helén Ängmo i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Bilaga 1

Sammanställning över samråd i uppdraget

I uppdraget har Skolverket samrått med följande myndigheter och organisationer samt verksamma lärare i syfte att få en bild av behovet av ett kartläggningsmaterial och bedömningsmaterial i svenska och få kunskap om vilka verktyg, material och metoder som används idag.

- Nationellt centrum för svenska som andraspråk vid Stockholms universitet
- Sveriges Kommuner och Landsting
- Skolinspektionen
- Specialpedagogiska skolmyndigheten
- Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier vid Uppsala universitet
- Institutionen för svenska som andraspråk vid Göteborgs universitet
- Lärarnas Riksförbund
- Kommunförbundet för Stockholms län
- Stockholms stad
- Göteborgs stad
- Malmö stad
- Västerås stad
- Linköpings kommun
- Sandvikens kommun
- Skolvekrets kommunala referensgrupp (Västerås, Jönköping, Sollentuna, Borås, Karlstad, Hässleholm, Piteå, Stockholm, Värnamo, Malmö, Varberg, Skellefteå).
- Regeringens utsedda utredare i uppdraget om utbildning av nyanlända elever, Dnr U2013/2834/SAM